

Κεφάλαιο 9

Ετερόδοξες προσεγγίσεις στην οικονομική μεθοδολογία

Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τα εξής θέματα: Η θεσμική σχολή και η κριτική του T. Veblen στην ορθόδοξη μεθοδολογία. Η νέο-θεσμική σχολή. Κεϋνσιανή κριτική και ο διάλογος Keynes-Tinbergen. Η προσέγγιση της Κοινωνιολογίας της επιστημονικής γνώσης. Το μετα-κεϋνσιανό ρεύμα στην οικονομική μεθοδολογία. Η ρητορική της Οικονομικής και οι απόψεις της D. McCloskey. Ο κριτικός ρεαλισμός του T. Lawson.

Προαπαιτούμενη γνώση

Κεφάλαιο 7 και Κεφάλαιο 8 του βιβλίου.

9.1. Εισαγωγή

Η αμερικάνικη θεσμική σχολή, με σημαντικότερο εκπρόσωπο τον Th. Veblen, αποτελεί την πρώτη σοβαρή και τεκμηριωμένη αντίδραση στην οικονομική ορθοδοξία. Οι ετερόδοξες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στα Οικονομικά χαρακτηρίζονται από πολλαπλότητα τάσεων, θέσεων και απόψεων, όπως θα εξετάσουμε αναλυτικά στη συνέχεια, μοιράζονται, ωστόσο, μια σειρά κοινών παραδοχών, μεταξύ των οποίων αξίζει να αναφερθούν:

- η κριτική στις φιλοσοφικές βάσεις της ορθόδοξης νεοκλασικής Οικονομικής,
- η αμφισβήτηση του ηδονιστικού αξιώματος ως θεμελίου του ορθολογικού οικονομικού ανθρώπου,
- η απομάκρυνση από ωφελμιστικές θέσεις,
- η εγκατάλειψη της μεγιστοποιητικής οικονομικής συμπεριφοράς ως κριτηρίου ορθολογικών αποφάσεων,
- η κριτική στο απλό μηχανιστικό υπόδειγμα ανάλυσης της νεοκλασικής Οικονομικής,
- η θεώρηση της πολυπλοκότητας του οικονομικού συστήματος,
- η υιοθέτηση ολιστικών προσεγγίσεων, και
- η αλληλεπίδραση οικονομικού και κοινωνικού συστήματος.

9.2. Η θεσμική σχολή και η κριτική του T. Veblen στην ορθόδοξη μεθοδολογία

Ο Thornstein Veblen (1857-1929), θεμελιωτής και ένας εκ των επιφανέστερων εκπροσώπων της θεσμικής σχολής, ασκώντας σοβαρή και εμπεριστατωμένη κριτική στη μονοδιάστατη ευδαιμονιστική ανάλυση της ατομικής οικονομικής συμπεριφοράς, που επιχείρησαν οι νεοκλασικοί συγγραφείς, πρότεινε την εγκατάλειψή της και τη διεξαγωγή της ανάλυσης με όρους εξελικτικής και ολιστικής (holistic) προσέγγισης. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η οικονομική επιστήμη θα πρέπει να βασιστεί στην εξήγηση της δυναμικής εξέλιξης του οικονομικού συστήματος και όχι στη στατική ανάλυση επιμέρους συστατικών οικονομικών μεταβλητών. Αυτή η ριζική μεταβολή στη μεθοδολογική σύλληψη των οικονομικών θεμάτων καθίσταται πλέον επιβεβλημένη, γιατί αλλάζει ουσιαστικά ο επιστημονικός τρόπος ανάλυσης των οικονομικών φαινομένων, όπως θα δείξουμε αναλυτικά στη συνέχεια.

Η επιστήμη εστιάζει στην ανάλυση πραγματικών και μεταφυσικών φαινομένων, παρατηρεί ο Veblen. Η επιστήμη, που εξελίσσεται λόγω της πνευματικής περιέργειας και της διανοητικής αναζήτησης των επιστημόνων να ερμηνεύσουν τα εμπειρικά φαινόμενα, έχει λάβει λιγότερο ανθρωπομορφικές διαστάσεις, αφού προσανατολίζεται στην ερμηνεία εκείνων των παραγόντων που επιδρούν και μετασχηματίζουν τη φύση και την ανθρώπινη κοινωνία (Veblen, 1936). Γι' αυτό και με την επιστήμη καταβάλλεται προσπάθεια να

αναπτυχθεί θεωρητική γνώση σχετικά με τη γενετική διαδοχή των φαινομένων, όπως και για τις μεταξύ τους ανακύπτουσες σχέσεις. Σε αντίθεση με αυτήν την αντίληψη της επιστήμης, που αναπτύχθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η παλαιότερη γνωστική επιδίωξή της, όπως παρατηρεί ο Veblen, ήταν περισσότερο ταξινομική, προσπαθούσε δηλαδή να διερευνήσει τα φαινόμενα στη βάση ταξινομικών σχημάτων που διέκριναν αιτίες και αποτελέσματα. Ο Veblen υποστήριζε ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας, ειδικότερα η εδραίωση του μηχανικού τρόπου παραγωγής, οδήγησε τους επιστήμονες να καλλιεργήσουν ένα επιστημονικό ιδεώδες όχι προσηλωμένοι στην αιτιοκρατική ανάλυση (δηλαδή στην αυστηρή διασύνδεση αιτίου – αποτελέσματος), αλλά στη διαδικασία που μεταφέρει τις αιτίες στο αποτέλεσμα (Veblen, 1975).

Σύμφωνα με τον Veblen, η αιτιοκρατική ανάλυση, που αναπτύχθηκε στηριζόμενη σε δύο υποθέσεις, θεωρείται παρωχημένη. Οι υποθέσεις αυτές είναι οι εξής:

- Υπάρχει ποσοτική ισότητα μεταξύ αιτίου – αποτελέσματος.
- Υπάρχει ομοιότητα ή ποιοτική ισότητα μεταξύ αιτίου – αποτελέσματος.

Η επιστήμη, με την ανάπτυξη της αυτοματοποιημένης μηχανιστικής παραγωγικής διαδικασίας που έχει στρέψει τις σκέψεις τεχνικών και επιστημόνων στη διαδικασία αυτή καθαυτή, θα πρέπει να υπερβεί την τυπική θετικιστική αντίληψη της υιοθέτησης των δύο προαναφερθεισών υποθέσεων. Τα επιστημονικά θεμέλια του νέου τρόπου εξέλιξης των επιστημών προσέφερε ο Δαρβίνος με την έμφαση που απέδωσε στη διαδικασία και όχι στην αιτιοκρατική σχέση της ανάπτυξης των ειδών (βλ. περαιτέρω Hédoin, 2010; Hodgson, 2008; Liagouras, 2009). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της νέας μεθόδου, δηλαδή της διαδικαστικής σύλληψης της εξελικτικής διαδικασίας, ο Veblen διατείνεται ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί και η οικονομική επιστήμη (Veblen, 1975): η οικονομική επιστήμη οικοδομείται, στην προοπτική αυτή, κυρίως σε εξελικτικές βάσεις (Cordes, 2007; Dugger, 2006; Wunder, 2007).

Ο Veblen ακολούθησε αυτήν τη μέθοδο στην διαπραγμάτευσή του για την εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος και των συνακόλουθων θεσμών που το διαμορφώνουν. Παρατηρεί μάλιστα ότι η στείρωση της οικονομικής επιστήμης οφείλεται στο ότι οι νεοκλασικοί προσέφυγαν σε ορισμένες αυταπόδεικτες υποθέσεις, όπως είναι η μεγιστοποίηση της χρησιμότητας, βασιζόμενοι μόνο στον εύλογο χαρακτήρα, δηλαδή το ευκρινές της εν λόγω υπόθεσης. Αντί αυτού, θα όφειλαν να προσδιορίσουν τις υποκείμενες πραγματιστικές και θεσμικές αιτίες διαμόρφωσης μιας δεδομένης συμπεριφοράς και να επιχειρήσουν να προβάλουν τα ειδικότερα αποτελέσματα αυτών των αιτιών. Για τον λόγο αυτό, η επιστημονική εξήγηση των οικονομικών φαινομένων δεν θα πρέπει να στηρίζεται στην ηδονιστική μεγιστοποιητική συμπεριφορά αλλά στην ερμηνεία της συνέχειας των αιτιών – αποτελεσμάτων σε κάθε δεδομένη ιστορική και πολιτισμική περίοδο της ανθρωπότητας. Πέραν τούτου, θα πρέπει να βασίζεται στις σωρευτικές μεταβολές που επέρχονται τόσο στη συμπεριφορά των ατόμων όσο και στις διατομικές οικονομικές σχέσεις, εξαιτίας της επίδρασης διάφορων συνηθειών και θεσμών (βλ. Griffin & Karayiannis, 1996).

Η πρόοδος της οικονομικής επιστήμης δεν μπορεί να επιτευχθεί διαμέσου των συνήθων τελεολογικών υποθέσεων της κλασικής και νεοκλασικής σχολής, σύμφωνα με τις οποίες υποτίθεται a priori ότι κάθε ανθρώπινη πράξη διαθέτει έναν κατάλληλα προκαθορισμένο σκοπό. Αντί αυτής της μεθοδολογικής προσέγγισης της ατομικής οικονομικής συμπεριφοράς, θα πρέπει να αναπτυχθεί μια περισσότερο εξελικτική θεώρηση, εκλαμβάνοντας τους θεσμούς όχι ως a priori καταστάσεις ή ως εξωγενή δεδομένα αλλά ως ειδικές συνθήκες που επιδρούν, αναλόγως του περιεχομένου και της εξέλιξής τους, στη διαμόρφωση διαφορετικής συμπεριφοράς των ατόμων στις μεταξύ τους οικονομικές συναλλαγές (βλ. Schütz & Rainer, 2015, in press). Για τον λόγο αυτό, η μεθοδολογική πορεία που θα υιοθετηθεί στην εξέταση οικονομικών θεμάτων οφείλει να λάβει περισσότερο ολιστικό περιεχόμενο, να καταβληθεί δηλαδή μεγαλύτερη προσπάθεια να ερμηνευτεί το όλον από τη συμπεριφορά των συνθετικών μερών του και αφού ληφθεί υπόψη η επίδραση του όλου στα μέρη του. Η θεωρία θεσμών κατέχει, συνεπώς, περίοπτη θέση στο θεωρητικό σύστημα του Veblen (βλ. αναλυτικά, Brette, 2003; Papageorgiou et al., 2013; Papageorgiou & Michaelides, 2015, in press).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Veblen προτείνει ότι θα πρέπει να εισαχθούν στις οικονομικές αναλύσεις ορισμένα διακριτά πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία ενδέχεται να έχουν επιδράσει στη διαμόρφωση οικονομικής συμπεριφοράς σε άτομα που ενεργούν όχι μεμονωμένα αλλά ως αλληλεξαρτώμενες οικονομικές μονάδες μέσα σε κοινωνικά και θεσμικά πλαίσια. Επιπλέον, θα πρέπει να συμπεριληφθούν στοιχεία που αφορούν την ιστορική εξέλιξη των θεσμών αλλά και τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο το εκάστοτε θεσμικό επιδρά στην οικονομική δραστηριότητα και συμπεριφορά των ατόμων. Όλα αυτά τα στοιχεία είναι απαραίτητα για την πληρέστερη και σφαιρικότερη ερμηνεία της οικονομικής συμπεριφοράς του ατόμου,

αφού οι επιθυμίες, οι στόχοι και οι προσπάθειές του αποτελούν συνάρτηση ειδικότερων θεσμικών μεταβλητών, που όχι μόνον χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, αλλά και μεταβάλλονται δυναμικά στον χρόνο (Veblen, 1936).

Οι παραπάνω μεθοδολογικές θέσεις του Veblen οδήγησαν στην εμφάνιση της ολιστικής μεθόδου στα Οικονομικά. Ο όρος «ολισμός» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην εργασία του Jan Smuths, *Holism and Evolution* (1926). Με τον όρο αυτό μεταγενέστεροι θεσμικοί, όπως ο Allan Gruchy (1947), αποδίδουν τη μεθοδολογική προσέγγιση των θεσμικών να ερμηνεύουν την ολότητα με βάση τα διάφορα μέρη που τη συνθέτουν. Σύμφωνα με αυτήν τη μεθοδολογική προσέγγιση, δεν είναι δυνατόν να απομονωθούν τα οικονομικά φαινόμενα από τα περιβάλλοντα κοινωνικά, θεσμικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, καθώς και από τις διάφορες επιδράσεις που ασκούνται εξωγενώς στο οικονομικό υποσύστημα. Επιχειρώντας να απομονώσουμε τα οικονομικά φαινόμενα, διαστρέφουμε με τέτοιο τρόπο την πραγματικότητα ώστε να μην μπορούμε πλέον να την ερμηνεύσουμε επαρκώς, ούτε να την περιγράψουμε με ακρίβεια. Σύμφωνα με αυτήν τη μεθοδολογική προσέγγιση, οι οικονομικές πράξεις των ατόμων εξαρτώνται από και συναρτώνται άμεσα προς το οικονομικό σύστημα και τους θεσμούς που λειτουργούν σε αυτό.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση των μεθοδολογικών απόψεων του Veblen, ενός εκ των σημαντικότερων εκπροσώπων της θεσμικής σχολής, δύο είναι οι βασικές μεθοδολογικές τάσεις των θεσμικών: η θεσμική και η ολιστική προσέγγιση.

Με τη θεσμική προσέγγιση επιχειρείται η σύλληψη των ανθρώπινων επιδιώξεων και των οργανισμών ομοίων συμφερόντων που συγκροτούν οι άνθρωποι, ως φαινομένων υποκείμενων σε ανθρώπινο έλεγχο και επίδραση. Τα εν λόγω φαινόμενα δεν πρέπει να θεωρούνται ως βασικές υποθέσεις προς συναγωγή συμπερασμάτων για τις ανθρώπινες πράξεις και συμπεριφορές. Οι κοινωνικές επιστήμες καλούνται πλέον να ασχοληθούν με τη λειτουργία και την εξέλιξη των θεσμών και κατ' επέκταση με τον τρόπο που το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει την οικονομική συμπεριφορά ατόμων και ομάδων. Η οικονομική ανάλυση θα πρέπει να στηρίζεται σε δεδομένα που αφορούν τους θεσμούς: από τα δεδομένα αυτά, μόνο σχετικές θεωρίες, συναρτώμενες προς ένα ορισμένο κοινωνικό πλαίσιο, μπορούν να συναχθούν και να διατυπωθούν. Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση, που από αρκετούς θεωρείται αντίπαλη της ορθόδοξης Οικονομικής, μας έχει εφοδιάσει με σημαντικές γνώσεις της εξέλιξης ή της επίδρασης των θεσμών (π.χ. ιδιοκτησία, μεγάλες εταιρικές και μετοχικές επιχειρήσεις κτλ.) στις οικονομικές δραστηριότητες των ανθρώπων.

Η ολιστική προσέγγιση στην οικονομική επιστήμη (αλλά και σε άλλες κοινωνικές επιστήμες) δικαιολογείται από τους θεσμικούς βάσει των εξής επιχειρημάτων:

- Το όλον προηγείται λογικά και ιστορικά του μέρους, συνεπώς η μελέτη της οικονομίας πρέπει να στηρίζεται σε σύνθετες ολότητες, όπως η συνολική αγορά, το κράτος, η δεδομένη κοινωνία, οι ομάδες συμφερόντων κτλ., και όχι σε ατομικές συμπεριφορές εξατομικευμένων καταναλωτών και επιχειρήσεων.
- Με αυτήν τη μεθοδολογική προσέγγιση επιχειρείται να αναλυθούν οι ανθρώπινες καταστάσεις συνολικά, σφαιρικά και περιεκτικά και να μην προσεγγιστούν μεμονωμένα και αποσπασματικά οι επιμέρους οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές, και πολιτισμικές πτυχές τους.

Με την ολιστική προσέγγιση διατυπώνονται ακριβέστερες υποθέσεις για την πραγματική οικονομική συμπεριφορά των ανθρώπων (π.χ. το αποτέλεσμα της καταναλωτικής μίμησης ή το αποτέλεσμα της επιδεικτικής κατανάλωσης κτλ.), ορισμένες εκ των οποίων έχουν συμπεριληφθεί στο corpus των παραδοχών της ορθόδοξης οικονομικής ανάλυσης (Καραγιάννης, 2001).

9.3. Η μετεξέλιξη της θεσμικής σχολής: Gunnar Myrdal

Ο Gunnar Myrdal (1898-1987), ένας από τους πρωτεργάτες της νέας κοινωνικής οικονομικής τάσης και βασικός εκπρόσωπος της νέας θεσμικής σχολής, ήδη από τα πρώτα χρόνια της επιστημονικής καριέρας του με το έργο του *Political Element in the Development of Economic Theory* (1930), είχε αμφισβητήσει την αντικειμενικότητα και τον θετικό χαρακτήρα της οικονομικής επιστήμης. Για τον Myrdal είναι αδιανόητο να προσπαθούμε να κατασκευάσουμε αξιόπιστες οικονομικές θεωρίες χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη τις ηθικές, κοινωνικές και λοιπές αξίες και πεποιθήσεις των ανθρώπων. Αλλά και εάν ακόμη επιτυγχάναμε να κατασκευάσουμε τέτοιου είδους θεωρίες, η εν γένει χρησιμότητά τους στην άσκηση οικονομικής πολιτικής

θα είναι ασήμαντη ή μηδαμινή. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε την παραδοχή των θεσμικών οικονομολόγων ότι η ηθική ουδετερότητα, που επιδιώκουν οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι στις αναλύσεις τους, προσέφερε στις μεγάλες επιχειρήσεις και στις ομάδες οργανωμένων συμφερόντων τα αναγκαία ερείσματα ώστε να καθιερώσουν και να επιβάλουν το δικό τους αξιακό σύστημα, όχι μόνο στις προτιμήσεις των καταναλωτών αλλά και σε άλλες βασικές διεργασίες, όπως είναι η εκπαίδευση. Η νεοκλασική εξήγηση των οικονομικών διαδικασιών στερεί, συνεπώς, πολύτιμο εξηγητικό περιεχόμενο από την Οικονομική διότι περιορίζει αισθητά το φάσμα των δυνατών εξηγήσεων, ιδίως εκείνων που προβάλλουν τη σημασία του ανθρώπινου πράττειν και τον ρόλο της υιοθετούμενης πολιτικής (Hall & Ludwig, 2010).

Ο Myrdal συνιστά να προχωρούμε στη διατύπωση οικονομικών υποθέσεων λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρική διάσταση του υπό έρευνα φαινομένου, καθώς και τις διάφορες κοινωνιολογικές και άλλες επιδράσεις που ασκούνται σε αυτό και το διαμορφώνουν κατάλληλα. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα επιτύχουμε αξιόπιστες επιστημονικές προβλέψεις για τις ακριβείς αιτίες εμφάνισης ενός οικονομικού φαινομένου, καθώς και για την τάση εξέλιξής του. Εάν διασφαλίσουμε ικανοποιητικές προβλέψεις, τότε θα είμαστε σε θέση να προχωρήσουμε στον σχεδιασμό ενός συνολικού προγράμματος οικονομικής πολιτικής, διαμέσου του οποίου θα αμβλυνθούν οι διαρθρωτικές ανισότητες και θα προαχθεί η γενική οικονομική και κοινωνική ευημερία (Berger, 2009; Ho, 2009).

Ο Myrdal, υιοθετώντας τις παραπάνω μεθοδολογικές αρχές, αποπειράθηκε, στη βάση της ολιστικής προσέγγισης, να εξηγήσει εμπειρικά σωρευτικά φαινόμενα όπως την υπανάπτυξη, τη φτώχεια, τις εισοδηματικές ανισότητες και το πρόβλημα των μειονοτήτων (βλ. σχετικά Cypher, 2009; Ho, 2006). Αναφερόμενος στην ολιστική μέθοδο, υπογραμμίζει τις εξής λογικές αρχές, βάσει των οποίων θα πρέπει να συγκροτηθεί η νέα θεσμική οικονομική προσέγγιση (Myrdal, 1978).

- Θα πρέπει να ακολουθείται μια μέθοδος στο πλαίσιο της οποίας οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των διάφορων οικονομικών φαινομένων.
- Δεν υπάρχει μοναδικός οικονομικός ή κοινωνικός παράγοντας που να επηρεάζει μονομερώς ένα οικονομικό φαινόμενο, αλλά η αλληλεπίδραση των επιμέρους παραγόντων συγκροτεί το εν λόγω οικονομικό φαινόμενο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται με σύνθετο τρόπο τα οικονομικά εμπειρικά δεδομένα. Γι' αυτό και πρέπει να προχωρούμε στη διεξοδική και εμπειριστατομένη ανάλυση των οικονομικών φαινομένων λαμβάνοντας επαρκώς υπόψη όλες τις εμπειρικές διαστάσεις τους.
- Τα οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα παρουσιάζουν μια ισχυρή κυκλική αιτιότητα που δείχνει ότι, εάν επέλθει μια ορισμένη μεταβολή σε ένα τμήμα του συστήματος, αυτή αυτομάτως θα μεταδοθεί σε άλλες παραμέτρους, που, με τη σειρά τους, θα επιδράσουν εκ νέου σ' αυτό το τμήμα.
- Τα οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα εμφανίζουν και μια σωρευτική αιτιότητα που δείχνει ότι, εάν επέλθει μια μεταβολή σε κάποια οικονομική ή κοινωνική παράμετρο, θα τεθεί σε κίνηση μια διαδικασία που θα επενεργήσει και στις άλλες παραμέτρους, ώστε να τις συμπαρασύρει προς την κατεύθυνση που κινήθηκε αυτή η αρχική μεταβολή.
- Λόγω της πολυπλοκότητας και της αλληλεπίδρασης των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων, είναι ιδιαίτερος δυσχερές να διενεργηθούν ορθές και έγκυρες προβλέψεις για την ακριβή πορεία διάφορων οικονομικών μεταβλητών και φαινομένων.
- Το όλο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα υπόκειται σε συνεχή εξέλιξη και διαρκή μετασχηματισμό. Γι' αυτό δεν θα πρέπει να περιορίζεται η οικονομική ανάλυση σε ορισμένες επιμέρους μηχανιστικές διαδικασίες (Καραγιάννης, 2001).

9.4. Κεϋνσιανή κριτική και ο διάλογος Keynes-Tinbergen

Ο John Maynard Keynes (1883-1946) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους οικονομολόγους του 20^{ου} αιώνα, καθώς το έργο του, στο σύνολό του, χαρακτηρίζεται από την απαιτούμενη θεωρητική καινοτομία που χρειαζόταν η οικονομική επιστήμη εκείνη την περίοδο. Το πιο σημαντικό από τα έργα του Keynes θεωρείται *Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος* (General Theory of Employment, Interest and Money), που δημοσιεύθηκε το 1936 και προσέφερε μια εντελώς νέα προσέγγιση στη μακροοικονομική θεωρία και στη μακροοικονομική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα, ο Keynes υποστήριξε ότι η κλασική άποψη

για την αυτόματη αναπροσαρμογή της συνολικής προσφοράς και ζήτησης, που τείνει σε μια ισορροπία πλήρους απασχόλησης, δεν ευσταθεί. Σύμφωνα με τη θεωρία του, η κυβερνητική παρέμβαση, κυρίως μέσω της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, είναι αναγκαία για τη διαμόρφωση της επιθυμητής ισορροπίας πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Έτσι, ο Keynes απέρριψε την ιδέα μιας αυτορυθμιζόμενης οικονομίας που τείνει στην ισορροπία με πλήρη απασχόληση, μια ιδέα που είχε επικρατήσει από την περίοδο των κλασικών οικονομολόγων. Με βάση τις απόψεις που αποτυπώνονται στο έργο του, ο Keynes παρουσιάζεται ως ένας επαναστάτης – μεταρρυθμιστής. Σε μια ανεπτυγμένη οικονομία, η οποία χαρακτηρίζεται από μια αργούσα παραγωγική δυναμικότητα ενώ η τεχνολογία εξελίσσεται με βραδείς ρυθμούς, καθοριστικός παράγοντας για τον προσδιορισμό του εισοδήματος, της παραγωγής και της απασχόλησης αποτελεί η ενεργός ζήτηση. Η ζήτηση αυτή μπορεί να αυξηθεί κυρίως μέσω μιας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, με στόχο την ενίσχυση των καταναλωτικών δαπανών. Η δημοσιονομική αυτή πολιτική, σε συνδυασμό με μια νομισματική πολιτική χαμηλών επιτοκίων, θα οδηγήσει σε άνοδο της οριακής αποδοτικότητας του κεφαλαίου και άνθηση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας. Ο κρατικός μηχανισμός εμπλουτίζεται με μέσα παρακολούθησης και όργανα παρέμβασης, τα οποία προσαρμόζουν την παρέμβασή τους βάσει των προσδοκιών των επιχειρηματιών. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται πλήρης απασχόληση και νομισματική σταθερότητα, κοινωνική συναίνεση και νομιμοποίηση του κοινωνικού καθεστώτος. Η οικονομική πολιτική έχει την υποχρέωση, σύμφωνα με τον Keynes, να μην αγνοεί τα προβλήματα μιας χώρας, αλλά να καταβάλλει προσπάθεια να διαφυλάξει την πορεία της οικονομίας. Αυτός ο ριζοσπαστισμός του Keynes τού υπαγόρευε μια τάση πειραματισμού με την οικονομική πολιτική για την επίλυση οξύτων κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων της εποχής του (Ψαλιδόπουλος, 1990).

Εκτός από τη θεωρητική διαφωνία του με την οριακή/νεοκλασική σχολή, ο Keynes είχε επίσης και διαφορετικές μεθοδολογικές απόψεις για τη φύση της Οικονομικής. Πρώτα απ' όλα, ήταν αντίθετος με την ιδέα ότι τα οικονομικά θα πρέπει να βασίζονται σε ποσοτικές αρχές και ότι θα πρέπει να ακολουθούν φορμαλιστικές μεθόδους. Στο θέμα αυτό, ο Keynes ήταν πολύ κοντά στις θέσεις του A. Marshall, όπως έχουμε δει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όπως γράφει ο ίδιος, «*θα ήθελα να δώσω ιδιαίτερη έμφαση στο σημείο σχετικά με το ότι τα Οικονομικά είναι μια ηθική επιστήμη. Όπως έχω ήδη αναφέρει, πρόκειται για μια επιστήμη που σχετίζεται με την ενδοσκόπηση και τις αξίες. Ίσως να προσέθετα ακόμη ότι σχετίζεται με τα κίνητρα, τις προσδοκίες και τις ψυχολογικές αβεβαιότητες.*» (Keynes, 1973, σ. 300).

Από την παραπάνω άποψη προκύπτει ότι ο Keynes είχε πολλές αμφιβολίες σχετικά με τη χρησιμότητα των θεωρητικών μαθηματικών μοντέλων στα Οικονομικά. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα σχετικά με τις επιφυλάξεις του για τη χρησιμότητα των θεωρητικών μαθηματικών μοντέλων είναι η διαφωνία του πάνω σε αυτό το θέμα με τον οικονομολόγο – οικονομέτρη Jan Tinbergen (1903-1994). Πιο συγκεκριμένα, ο Keynes ασκεί κριτική στο έργο του Tinbergen οποίος «εφαρμόζει τη μέθοδο της πολλαπλής συσχέτισης για την ανάλυση του οικονομικού υλικού». Ο Keynes θεωρεί τη θέση αυτή εσφαλμένη, καθώς, σύμφωνα με τη δική του προσέγγιση, το οικονομικό υλικό δεν είναι σταθερό και ομοιογενές σε βάθος χρόνου (Keynes, 1973, pp.286). Επιπροσθέτως, αμφισβητεί πολλές από τις υποθέσεις του Tinbergen όσον αφορά την κατασκευή των οικονομετρικών μοντέλων του. Η διαφωνία μεταξύ των δύο οικονομολόγων δεν αφορούσε μόνο τις κατάλληλες μεθόδους για τα εμπειρικά οικονομικά, αλλά είχε και μια επιστημολογική διάσταση που αφορούσε την καταλληλότερη οικονομική μεθοδολογία. Κατά τον Keynes, η υπερβολική χρήση μαθηματικών είναι μια απλή παράθεση συμβόλων «*το ίδιο ανακριβής όπως οι αρχικές υποθέσεις στις οποίες βασίζεται, και συντελεί στο να ξεχαστούν από τον συγγραφέα οι περιπλοκές και οι αλληλεξαρτήσεις της πραγματικότητας και να μετατραπούν σε ένα σύννεφο επιδεικτικών και άχρηστων συμβόλων.*» (Keynes, 1973, σ.298). Θεωρεί την οικονομική επιστήμη ως «λογική» και «τρόπο» σκέψης και όχι ως επιστήμη που ακολουθεί τα ίχνη των φυσικών επιστημών. Η πρόοδος της οικονομικής επιστήμης, κατά τον Keynes, βασίζεται στη δημιουργία λογικών υποδειγμάτων όλο και περισσότερο βελτιωμένων, που ταιριάζουν στις σύγχρονες οικονομικές καταστάσεις (Καραγιάννης, 1995, σ. 254, βλέπε και Carabelli, 1988).

Στο άλλο σημαντικό έργο του Keynes με τίτλο *Πραγματεία περί Πιθανοτήτων* (Treatise on Probability, 1921), διασαφηνίστηκε η φιλοσοφία πίσω από τη μεθοδολογία του Keynes (Keynes, 1973). Στην *Πραγματεία*, ο Keynes ανέπτυξε μια θεωρία για το πώς οι οικονομολόγοι και οι οικονομικοί φορείς θεσπίζουν αιτιολογημένους λόγους για πεποιθήσεις σε συνθήκες αβεβαιότητας. Επηρεασμένος και από τον Hume ([1739-40] 1978), ο Keynes πίστευε ότι, ως απλοί άνθρωποι, δε θα μπορούσαμε να ξέρουμε με βεβαιότητα τις αιτιατές δυνάμεις που διέπουν τις πολύπλοκες σχέσεις (Davis, 1994). Θα μπορούσαμε να βασιστούμε μόνο στην εμπειρία, τις ανθρώπινες ικανότητες, τη λογική (σε αντίθεση με τον ορθολογισμό) και τη διαίσθηση. (Ο Hume επίσης έδινε έμφαση στη σημασία των πεποιθήσεων). Το σύστημα των πεποιθήσεών μας, με τη σειρά του, αντικατοπτρίζει την κοινωνική φύση μας, με αποτέλεσμα οι κοινωνικές συμβάσεις να παίζουν ρόλο στη

διαμόρφωση των πεποιθήσεων. Ο Keynes (1973) θεωρεί ότι οι άνθρωποι βασίζονται στην συμβατική άποψη για τις μελλοντικές εξελίξεις στις οικονομικές αγορές, επειδή δεν έχουν κάποια άλλη καθοδήγηση. Το υπόλοιπο κενό καλύπτεται από αυτό που ο Hume ορίζει ως «φαντασία» και ο από αυτό που ο Keynes ορίζει ως «διαίσθηση». Οι έννοιες αυτές συνδυάζονται με τη λογική και τη συμβατική κρίση, ώστε να διαμορφώσουν άποψη βάσει των διαθέσιμων στοιχείων (Dow, 1990, Holt & Pressman, 2002).

9.5. Το μετα-κεϋνσιανό ρεύμα στην οικονομική μεθοδολογία

Η επίδραση της οικονομικής σκέψης του Keynes ήταν πολύ μεγάλη, ιδιαίτερα κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Εκτός από τη νεοκεϋνσιανή Οικονομική, η οποία θεωρείται μια από τις δύο μεγάλες σχολές σύγχρονης οικονομικής θεωρίας, αναπτύχθηκε και η λεγόμενη μετακεϋνσιανή σχολή. Η σχολή αυτή διαφοροποιήθηκε από τη νεοκεϋνσιανή Οικονομική και σε επίπεδο οικονομικής μεθοδολογίας. Η μετακεϋνσιανή μεθοδολογία, με βασικότερους εκπρόσωπους τους Joan Robinson (1969), Paul Davidson (1972), Alfred Eichner (1978), Victoria Chick (1983), Sheila Dow (1985), μεταξύ άλλων, χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη οικονομική μεθοδολογία και οδηγεί σε ξεχωριστή προσέγγιση στην οικονομική πολιτική. Η μετακεϋνσιανή μεθοδολογική θεώρηση αποτελείται από πέντε βασικά στοιχεία:

- Η οικονομική διαδικασία συντονίζεται κυρίως λόγω της ύπαρξης των θεσμών και της συμβατικής συμπεριφοράς και όχι λόγω του αυτόματου συντονισμού των αγορών. Παρ' όλα αυτά, πάντα υπάρχει η πιθανότητα οικονομικών αναταράξεων εξαιτίας της δημιουργικής, κερδοσκοπικής συμπεριφοράς και της αναθεώρησης των προσδοκιών υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Οι οικονομικές δομές δεν είναι εγγενώς σταθερές, είτε εξαιτίας των θεσμών και των συμβάσεων, που μπορεί να αλλάξουν, είτε εξαιτίας πιθανών διαδοχικών αλλαγών, που μπορεί να προκύψουν όσον αφορά τις προσδοκίες, είτε εξαιτίας του ίδιου του βαθμού αβεβαιότητας, που μπορεί να αλλάξει.
- Η ύπαρξη ορίων στη γνώση είναι πολλές φορές αναπόφευκτη. Αυτό σημαίνει ότι, γενικά, η γνώση των οικονομικών σχέσεων σχετίζεται με την αβεβαιότητα. Η αβεβαιότητα είναι ο κανόνας, καθώς τα κοινωνικά συστήματα μετασχηματίζονται με μη προβλέψιμο τρόπο.
- Το χρήμα είναι κοινωνικός θεσμός που επινοήθηκε με σκοπό να αντιμετωπίσει την οικονομική αβεβαιότητα. Το χρήμα λειτουργεί ως παρονομαστής των συμβάσεων εργασίας και χρέους, επιτρέποντας, με τον τρόπο αυτό, στις καπιταλιστικές οικονομίες να λειτουργούν.
- Η κινητήριος δύναμη της οικονομίας είναι η παραγωγή παρά η ανταλλαγή αγαθών. Η προσφορά και η ζήτηση είναι αλληλένδετες, ενώ ο ατελής ανταγωνισμός θεωρείται η συνήθης – κανονική δομή στις αγορές συντελεστών παραγωγής και στις αγορές προϊόντων.
- Η κατανομή του εισοδήματος και, πιο γενικά, η κατανομή της οικονομικής δύναμης θεωρούνται σημαντικά κοινωνικά θέματα, που η οικονομική επιστήμη καλείται επίσης να εξετάσει (Dow, 1990· Holt & Pressman, 2002).

9.6. Η προσέγγιση της Κοινωνιολογίας της επιστημονικής γνώσης

Ένα μεγάλο μέρος της πρόσφατης ιστορίας της Φιλοσοφίας και της οικονομικής μεθοδολογίας απομακρύνεται από προσεγγίσεις που βασίζονται σε a priori κανόνες και σε αφηρημένες μεθοδολογικές αρχές. Η νέα μεθοδολογική τάση είναι περισσότερο περιγραφική και βασίζεται απευθείας στις εμπειρικές πρακτικές της σύγχρονης επιστήμης. Αυτή η τάση μερικές φορές αναφέρεται ως ρεαλιστική στροφή (naturalistic turn), επειδή στηρίζεται στην ιδέα ότι η επιστήμη αφορά τον φυσικό κόσμο και αυτός πρέπει να αντικατοπτρίζεται – αποτυπώνεται στη φιλοσοφία της επιστήμης (βλ. διεξοδικά Ballandonne, 2012; Lowe, 2004).

Επιπλέον, η επιστήμη εξελίσσεται με τρόπο a posteriori (εκ των υστέρων) ακολουθώντας μια διαδικασία συλλογισμού, από τα γεγονότα και τα αποδεικτικά στοιχεία στα συμπεράσματα, και όχι ξεκινώντας από θεωρητικές αρχές και την εξέταση των στοιχείων βάσει των αρχών αυτών. Έτσι ο Wade Hands συνέδεσε τη «ρεαλιστική στροφή» (naturalistic turn) με μια νέα άποψη της θεωρίας της γνώσης ή της επιστημολογίας, που επισημαίνεται ως «επιστημολογία που τείνει στον ρεαλισμό» (naturalized

epistemology). Με μια «επιστημολογία που τείνει στον ρεαλισμό» (naturalized epistemology), η Φιλοσοφία ακολουθεί τις πρακτικές της σύγχρονης επιστήμης για να εκτιμήσει τι θεωρείται γνώση.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν αρκετές ξεχωριστές προσεγγίσεις. Η βασική ιδέα πίσω από κάθε προσέγγιση είναι ότι ο συλλογισμός για το τι θεωρείται γνώση θα πρέπει να διαμορφωθεί βάσει των πρακτικών των σύγχρονων κοινωνικών επιστημών και όχι βάσει των μεθόδων και των ιδεών του θεωρητικού φιλοσοφικού συλλογισμού. Έτσι, όταν η Κοινωνιολογία χρησιμοποιείται για να εξηγήσει την επιστήμη και τη γνώση, η προσέγγιση αυτή ορίζεται ως Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης (S.S.K.: Sociology of Scientific Knowledge). Ενώ, όταν η Οικονομική χρησιμοποιείται για να εξηγήσει την επιστήμη και τη γνώση, η προσέγγιση αυτή ορίζεται ως Οικονομικά της επιστημονικής γνώσης (E.S.K.: Economics of Scientific Knowledge).

Η προσέγγιση των Barnes και Bloor είναι ένα από τα πρώτα παραδείγματα Κοινωνιολογίας της επιστημονικής γνώσης. Οι Barnes και Bloor, θέλοντας να μελετήσουν την επιστήμη ως κοινωνική δομή, διατύπωσαν τέσσερις μεθοδολογικές ή οργανωτικές αρχές:

- **Αιτιότητα** (Causality): επικέντρωση στους αιτιακούς παράγοντες των πεποιθήσεων των επιστημόνων.
- **Αμεροληψία** (Impartiality): ύπαρξη αμεροληψίας ανάμεσα στις ορθές και τις εσφαλμένες πεποιθήσεις.
- **Συμμετρία** (Symmetry): ο ίδιος τύπος αιτίας εξηγεί και τις ορθές και τις εσφαλμένες πεποιθήσεις.
- **Αντανακλαστικότητα** (Reflexivity): το ίδιο είδος επεξήγησης εφαρμόζεται και στην Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης (Boumans & Davis, 2010).

9.7. Η ρητορική της Οικονομικής και οι απόψεις της D. McCloskey

Η ρητορική προσέγγιση (Rhetoric Approach) είναι ένα από τα πρόσφατα ρεύματα στη φιλοσοφία της επιστήμης και της οικονομικής μεθοδολογίας, που διευρύνει τις ήδη υπάρχουσες ιδέες οι οποίες αφορούν την Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης (S.S.K.) και τα Οικονομικά της επιστημονικής γνώσης (E.S.K.), και αναπτύσσει παράλληλα νέες απόψεις για την κατάσταση και τη φύση της επιστήμης και της γνώσης.

Η ρητορική προσέγγιση έχει τις ρίζες της στην κλασική ρητορική των Αρχαίων Ελλήνων, οι οποίοι την κατανοούσαν ως μελέτη των τύπων και των μεθόδων του επιχειρήματος και της επικοινωνίας. Η ρητορική προσέγγιση αναπτύχθηκε κυρίως από οικονομολόγους και οικονομικούς μεθοδολόγους, ως αποτέλεσμα των σκέψεών τους για τα Οικονομικά και των πρακτικών που εφαρμόζουν οι οικονομολόγοι. Παράλληλα, όμως, η ρητορική προσέγγιση βασίζεται σε ιδέες σχετικά με την επιστήμη και τη γνώση που δεν προέρχονται ούτε από τα οικονομικά και κατ' επέκταση ούτε από την επιστήμη, αλλά βασίζονται στη μελέτη της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της κουλτούρας. Έτσι, η ρητορική προσέγγιση, όπως αναπτύχθηκε από τους οικονομολόγους, αποτελεί το έναυσμα για έναν νέο μη επιστημονικό τύπο συλλογισμού των οικονομικών και της επιστήμης γενικά. Στο σημείο αυτό διαφοροποιείται από την Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης (S.S.K) και τα Οικονομικά της επιστημονικής γνώσης (E.S.K.).

Η πιο σημαντική εκπρόσωπος της ρητορικής προσέγγισης, που την έφερε στο προσκήνιο του ενδιαφέροντος των οικονομολόγων, είναι η Deirdre McCloskey (βλ. περαιτέρω Balak, 2005; Peter, 2001). Το κύριο έργο της, *The Rhetoric of Economics*, (1986) έχει δύο βασικούς στόχους:

- Πρώτον, στο ίδιο πνεύμα με την Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης, πιστεύει ότι οι οικονομικοί μεθοδολόγοι πρέπει να δώσουν περισσότερη προσοχή στους τρόπους με τους οποίους οι οικονομολόγοι επιχειρηματολογούν και προσπαθούν να πείσουν ο ένας τον άλλο για την ορθότητα των οικονομικών θεωριών. Κάτι τέτοιο περιλαμβάνει την επανεξέταση του τρόπου που χρησιμοποιούν τα Μαθηματικά και τη Στατιστική (για παράδειγμα, μέσω της ενσωμάτωσης μαθηματικών αποδείξεων σε ακαδημαϊκά άρθρα ή δίνοντας έμφαση στα τεστ σημαντικότητας στην εμπειρική έρευνα).
- Δεύτερον, η McCloskey προωθεί μια σαφή κριτική του θετικισμού, τον οποίο βλέπει ως κυρίαρχη προσέγγιση για την κατανόηση της επιστήμης από τους οικονομολόγους και ως την κυρίαρχη μέθοδο στα Οικονομικά.

Ο θετικισμός (τον οποίο η McCloskey εξισώνει με τον εκσυγχρονισμό ή μοντερνισμό) αντανακλά την άποψη ότι η επιστήμη προκύπτει λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τη λογική και τις αποδείξεις και παραμερίζοντας τις υφιστάμενες πρακτικές των επιστημόνων σχετικά με το πώς τείνουν να εξαγάγουν τα συμπεράσματά τους. Ο θετικισμός, σύμφωνα με τη McCloskey, χαρακτηρίζεται από τους ακόλουθους κανόνες:

- Η πρόβλεψη (και ο έλεγχος) είναι ο στόχος της επιστήμης.
- Μόνο οι παρατηρήσιμες επιπτώσεις (ή προβλέψεις) μιας θεωρίας είναι σημαντικές για την αλήθεια τους.
- Η παρατηρησιμότητα (observability) συνεπάγεται αντικειμενικά, αναπαραγώγιμα πειράματα.
- Αν (και μόνο αν) μια πειραματική επίπτωση κάποιας θεωρίας αποδειχτεί εσφαλμένη, τότε η θεωρία αποδεικνύεται εσφαλμένη.
- Η αντικειμενικότητα είναι πολύτιμη, η υποκειμενική «παρατήρηση» (ενδοσκόπηση) δεν αποτελεί επιστημονική γνώση.
- Σύμφωνα με το απόφθεγμα του Kelvin, όταν δεν μπορείς να εκφράσεις κάτι μέσω των αριθμών, η γνώση σου είναι ανεπαρκής και μη ικανοποιητική.
- Η ενδοσκόπηση, οι μεταφυσικές πεποιθήσεις, η αισθητική και άλλα παρόμοια μπορεί να συνεισφέρουν στην ανακάλυψη μιας υπόθεσης, αλλά δεν μπορούν να συμβάλλουν στην αιτιολόγησή της.
- Είναι δουλειά της μεθοδολογίας να θέτει τα όρια ανάμεσα στον επιστημονικό και στον μη επιστημονικό συλλογισμό, καθώς και ανάμεσα στο θετικό και στο κανονιστικό. Η επιστημονική εξήγηση ενός γεγονότος θέτει το γεγονός υπό συγκεκριμένους κανόνες.
- Οι επιστήμονες, για παράδειγμα οι οικονομικοί επιστήμονες, δεν έχουν τίποτα να πουν σαν επιστήμονες για τις αξίες, την ηθική ή την τέχνη. (Holt & Pressman, 2002).

Έτσι, για την McCloskey, η κριτική και η απόρριψη του θετικισμού συνεισφέρει στην πραγματική κατανόηση της επιστημονικής πρακτικής των οικονομολόγων. Σύμφωνα με τη McCloskey, η σύγχρονη Οικονομική, παρά τον φαινομενικό θετικισμό της, χρησιμοποιεί φιλολογικές μεθόδους, όπως για παράδειγμα μεταφορές, αναλογίες και διηγηματικό-αφηγηματικό λόγο, για να πείσει για την ορθότητα των οικονομικών θεωριών (McCloskey, 1986).

9.8. Ο κριτικός ρεαλισμός του Lawson

Εκτός από τα παραπάνω σύγχρονα ρεύματα οικονομικής μεθοδολογίας, ο κριτικός ρεαλισμός είναι επίσης μια μεθοδολογική προσέγγιση η οποία ακολουθείται από πολλούς οικονομολόγους και βασίζεται στον ρεαλισμό. Ως ρεαλισμός νοείται η άποψη ότι ο κόσμος υπάρχει ανεξάρτητα από τις θεωρίες και την ανθρώπινη σκέψη γι' αυτόν. Ένα είδος ρεαλιστικής θεώρησης, η οποία παρέχει μια σειρά από αιτιακές επεξηγήσεις, είναι ο κριτικός ρεαλισμός που αναπτύχθηκε από τον Tony Lawson. Ο Lawson στο κύριο έργο του *Economics and Reality* (1997) υποστηρίζει ότι οι οικονομίες και οι κοινωνίες είναι ανοικτά και όχι κλειστά συστήματα και δεν μπορούν να κατανοηθούν πλήρως με κριτήριο τις εμπειρικές κανονικότητες ή τον σταθερό συνδυασμό γεγονότων. Ίσως θα πρέπει, καλύτερα, να κοιτάξουμε σε βάθος αυτά τα πρότυπα γεγονότων και να διερευνήσουμε τις αιτιακές δομές, τις δυνάμεις και τους υποκείμενους μηχανισμούς που εμφανίζονται με διαφορετικές τάσεις, τόσο στα οικονομικά φαινόμενα όσο και στην οικονομική συμπεριφορά. Έτσι, ο Lawson απορρίπτει τις εμπειριστικές οικονομικές μεθοδολογίες και δομεί μια σειρά από επεξηγήσεις και επιχειρήματα έξω από τις κανονικότητες των γεγονότων. Τέλος, υποστηρίζει ότι ο ρεαλισμός απαιτεί να αναρωτηθούμε για το ποιες είναι οι βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη, δίνοντας έμφαση στους αιτιακούς παράγοντες, εάν θέλουμε να αιτιολογήσουμε τα φαινόμενα που παρατηρούμε (Lawson, 1997, βλ. ωστόσο και Lawson, 2005, 2006, 2009, 2013 για μια παρουσίαση της περαιτέρω ανάπτυξης των θέσεων του Lawson ως προς την ανάγκη οριοθέτησης της ετερόδοξης έναντι της ορθόδοξης Οικονομικής).

9.9. Συμπεράσματα

Οι ετερόδοξες προσεγγίσεις, όπως διαπιστώσαμε, απομακρύνονται από βασικές παραδοχές της ορθόδοξης, νεοκλασικής Οικονομικής, ωστόσο, εμπλουτίζουν την οικονομική ανάλυση με νέο περιεχόμενο διανοίγοντας νέες, γόνιμες οδούς έρευνας στην ερμηνεία των οικονομικών φαινομένων. Η θεσμική σχολή, ειδικότερα, υιοθετώντας μια ολιστική, εξελικτική προοπτική, αναδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο του θεσμικού πλαισίου στη διαμόρφωση οικονομικών συμπεριφορών, μη δυνάμενων να εξηγηθούν ικανοποιητικά βάσει της παραδοσιακής θεωρίας. Αντλώντας από την κενυσιανή θεωρία, οι μετακενυσιανές τάσεις υπογραμμίζουν την αδυναμία της οικονομίας της αγοράς να συντονίσει αποτελεσματικά οικονομικές δραστηριότητες σε ατελείς αγορές με οικονομικές μονάδες που επιδιώκουν ικανοποιητικές και όχι βέλτιστες λύσεις στις οικονομικές αποφάσεις. Επιπλέον, σύγχρονα ρεύματα στην οικονομική μεθοδολογία, όπως η Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης, η ρητορική και ο κριτικός ρεαλισμός συνθέτουν ένα πανόραμα επιλογών που τείνουν να απομακρυνθούν από τις δεσπόμενες επιταγές της οικονομικής ορθοδοξίας, διανοίγοντας νέες, γόνιμες ερευνητικές οδούς στη φιλοσοφική θεμελίωση των κοινωνικών επιστημών.

Βιβλιογραφία/Αναφορές

- Balak, B. (2005). *McCloskey's rhetoric: Discourse ethics in economics*. London: Taylor and Francis.
- Ballandonne, M. (2012). New economics of science, economics of scientific knowledge and sociology of science: The case of Paul David. *Journal of Economic Methodology*, 19(4), 391-406.
- Berger, S. (2009). Myrdal's institutional theory of the state: From welfare to predation - and back? *Journal of Economic Issues*, 43(2), 353-360.
- Boumans, M., & Davis, J.B. (2010). *Economic Methodology: Understanding economics as a science*. London: Macmillan.
- Brette, O. (2003). Thorstein Veblen's theory of institutional change: Beyond technological determinism. *European Journal of the History of Economic Thought*, 10(3), 455-477.
- Carabelli, A. (1988). *On Keynes's Method*. London: Macmillan.
- Chick, V. (1983). *Macroeconomics After Keynes*. Oxford: Philip Allan.
- Cordes, C. (2007). Turning economics into an evolutionary science: Veblen, the selection metaphor, and analogical thinking. *Journal of Economic Issues*, 41(1), 135-154.
- Cypher, J. (2009). On the income gap between nations: Was Veblen the first development economist? *Journal of Economic Issues*, 43(2), 361-369.
- Davidson, P. (1972). *Money and the Real World*. London: Macmillan.
- Davis, J. (1994). *Keynes's Philosophical Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dow, S.C. (1985). *Macroeconomic Thought: A Methodological Approach*. Oxford: Blackwell.
- Dow, S.C. (1990). Post Keynesianism as Political Economy: A Methodological Discussion. *Review of Political Economy*, 2, 345-58.
- Dugger, W.M. (2006). Veblen's radical theory of social evolution. *Journal of Economic Issues*, 40(3), 651-672.
- Eichner, A. (1978). *A Guide to Post Keynesian Economics*. London: Macmillan.
- Griffin, R., & Karayiannis, A. (1996). Thorstein Veblen's Theory of the Financial Entrepreneur. In G. Graburro & B. Pettman (Eds.), *Social Economics in Transition*, Hull, Yorkshire, England: International Institute of Social Economics.
- Gruchy, A. (1947). *Modern Economic Thought: The American Contribution*, New York: A. M. Kelley.

- Hall, J., & Ludwig, U.(2010).Veblen, Myrdal, and the convergence hypothesis: Toward an institutionalist critique. *Journal of Economic Issues*, 44(4), 943-961.
- Hédoin, C. (2010). Did Veblen generalize darwinism (and why does it matter)? *Journal of Economic Issues*, 44(4), 963-989.
- Ho, P. (2009). An institutionalist's policy advice to address international inequalities: The contributions of Gunnar Myrdal. *Journal of Economic Issues*, 43(2), 337-344.
- Ho, P.S. (2006). Analyzing and arresting uneven development: Friedrich List and Gunnar Myrdal compared. *Journal of Economic Issues*, 40(2), 359-367.
- Hodgson,G.M. (2008). How Veblen generalized darwinism. *Journal of Economic Issues*, 42(2),399-405.
- Holt, R.P.F., & Pressman, S. (2002). *A New Guide to Post Keynesian Economics*. London: Routledge.
- Keynes, J.M. (1973).*The General Theory of Employment Interest and Money*. London: Macmillan.
- Lawson, T. (1997). *Economics and Reality*. London: Routledge.
- Lawson, T. (2009). Applied economics, contrast explanation and asymmetric information. *Cambridge Journal of Economics*, 33(3), 405-419.
- Lawson, T.(2005). Reorienting history (of economics). *Journal of Post Keynesian Economics*, 27(3), 455-470.
- Lawson, T.(2006). *The nature of heterodox economics*. Cambridge Journal of Economics, 30(4), 483-505.
- Lawson,T.(2013). What is this 'school' called neoclassical economics? *Cambridge Journal of Economics*, 37(5), 947-983.
- Liagouras, G. (2009). Socio-economic evolution and Darwinism in Thorstein Veblen: A critical appraisal. *Cambridge Journal of Economics*, 33(6), 1047-1064.
- Lowe, A.(2004). Methodology choices and the construction of facts: Some implications from the sociology of scientific knowledge. *Critical Perspectives on Accounting*, 15(2), 207-231.
- McCloskey, D. (1986). *The Rhetoric of Economics*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Myrdal, G. (1978). Institutional Economics. *Journal of Economic Issues*, 12(4), 771-783.
- Papageorgiou, T., & Michaelides, P.G. (2015, in press). Joseph Schumpeter and Thorstein Veblen on technological determinism, individualism and institutions. *European Journal of the History of Economic Thought*.
- Papageorgiou, T., Katselidis, I., & Michaelides, P.G. (2013). Schumpeter, Commons, and Veblen on institutions. *American Journal of Economics and Sociology*, 72(5), 1232-1254.
- Peter, F. (2001). Rhetoric vs realism in economic methodology: A critical assessment of recent contributions. *Cambridge Journal of Economics*, 25(5), 571-58.
- Robinson, J. (1969). *Economic Philosophy*. London: Penguin.
- Schütz, M., & Rainer, A. (2015, in press). J.A. Schumpeter and T.B. Veblen on economic evolution: The dichotomy between statics and dynamics. *European Journal of the History of Economic Thought*.
- Veblen, T. (1975). *The theory of business enterprise*. New York: A. M. Kelley.
- Veblen, T.(1936). *What Veblen taught: selected writings of Thorstein Veblen*. New York: A. M. Kelley.
- Wunder, T.A. (2007). Toward an evolutionary economics: The 'theory of the individual' in Thorstein Veblen and Joseph Schumpeter. *Journal of Economic Issues*, 41(3), 827-839.
- Καραγιάννης, Α. (2001). Οικονομική Μεθοδολογία: Ιστορική Ανάλυση, Αθήνα: Κριτική.
- Ψαλιδόπουλος, Μ. (1990). *Κεϋνσιανή θεωρία και ελληνική οικονομική πολιτική: Μύθος και πραγματικότητα*. Αθήνα: Κριτική.

Κριτήρια αξιολόγησης

Ερωτήματα κατανόησης - ανάπτυξης

1. Να επισημάνετε τα κυριότερα σημεία διαφοροποίησης του Veblen σε σχέση με τις μεθοδολογικές υποθέσεις της νεοκλασικής Οικονομικής.
2. Να παραθέσετε τις βασικές μεθοδολογικές παραδοχές του Myrdal.
3. Να αναφέρετε τη θέση του Keynes σχετικά με τη χρησιμότητα των θεωρητικών μαθηματικών μοντέλων στα Οικονομικά.
4. Ποιες είναι οι βασικές παραδοχές της μετακεϋνσιανής μεθοδολογικής θεώρησης;
5. Να περιγράψετε την έννοια της 'ρεαλιστικής στροφής'.
6. Σε ποιους κανόνες θεμελιώνεται ο θετικισμός, σύμφωνα με την κριτική της McCloskey;
7. Ποια είναι τα βασικά επιχειρήματα του κριτικού ρεαλισμού του Lawson;

Απάντηση/Λύση

1. Βλ. απάντηση κεφ. 9.2
2. Βλ. απάντηση κεφ. 9.3
3. Βλ. απάντηση κεφ. 9.4
4. Βλ. απάντηση κεφ. 9.5
5. Βλ. απάντηση κεφ. 9.6
6. Βλ. απάντηση κεφ. 9.7
7. Βλ. απάντηση κεφ. 9.8

Υλικό από το Διαδίκτυο

The History of Economy Thought Website, διαθέσιμο στο:
http://web.archive.org/web/20100302181941id_/http://homepage.newschool.edu/~het/, τελευταία πρόσβαση
29/04/2015